

A HOLOKAUSZT ÉS EMLÉKEZETE

(kötelező alapozó közismereti tárgy a BA/BSc; MA/MSc; és az osztatlan képzésben)

Tantárgyjegyző: *Dr. Fodor György*, egyetemi tanár, dékán (PPKE Hittudományi Kar), a *Nostra Aetate Intézet* vezetője (Kar- és Egyetemközi Vallási Párbeszéd Intézet)

Együttműködő szervezeti egységek: PPKE Karközi Keleti Intézet; PPKE Karközi Keresztény Filozófiai Intézet; PPKE HTK Fundamentális Teológiai Tanszék; PPKE BTK Történettudományi Intézet; PPKE JÁK Jogtörténeti Tanszék

Bevezetése: a 2015/2016. akadémiai évben, felmenő rendszerben

I. Kar – tudományterület – specifikus órák:

Hittudományi Kar

1. A *Nostra Aetate* kezdetű nyilatkozat az Egyház és a nem keresztény vallások kapcsolatáról, keletkezésének indokai, szövegfejlődése, célja és a benne foglaltak megvalósításának eszközei, további szentszéki nyilatkozatok;
2. A felső és alsó papság (szerzetesi és egyéb egyházi intézmények) szerepe a vészkorszak idején;
3. Az evangéliumi vallásos szeretettől indított szolidaritás erkölcsileg kötelező cselekedetei, a gyűlölettel, az üldözésekkel és bármilyen antiszemita megnyilvánulással szemben (ennek a keresztény erénynek a heroikus képviselői).

Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

1. A *Nostra Aetate* kezdetű nyilatkozat az Egyház és a nem keresztény vallások kapcsolatáról, keletkezésének indokai, szövegfejlődése, célja és a benne foglaltak megvalósításának eszközei, további szentszéki nyilatkozatok;
2. Történelmi traumák okozta feszültségek társadalmi és politikai síkon, mint az antiszemitizmus forrásai;
3. A vészkorszak drámai hatása a magyar filozófiai, irodalmi, és művészeti életre, a személyes tragédiák öröksége.

Jog- és Államtudományi Kar

1. A *Nostra Aetate* kezdetű nyilatkozat az Egyház és a nem keresztény vallások kapcsolatáról, keletkezésének indokai, szövegfejlődése, célja és a benne foglaltak megvalósításának eszközei, további szentszéki nyilatkozatok;
2. Az emberi méltóság meggyalázása a jog köntösébe öltöztetve;
3. A nemzetközi jog mint az emberi méltóság védelmi eszköze a vészkorszak idején.

Információs Technológiai és Bionikai Kar

1. A *Nostra Aetate* kezdetű nyilatkozat az Egyház és a nem keresztény vallások kapcsolatáról, keletkezésének indokai, szövegfejlődése, célja és a benne foglaltak megvalósításának eszközei, további szentszéki nyilatkozatok;
2. A magyar természet- és műszaki tudományok kiválóságainak kényszerű távozása Európából;
3. A tudomány kultúrtörténetének értelmezhetetlensége a vészidőszak tragédiája megértése nélkül.

II. Történelmi alapozó tematika:

- Európa a két világháború között, különös tekintettel a közép- és kelet európai országokra (1918-1939);
- A zsidóság Európában, különös tekintettel a közép- és kelet európai országokra (1918-1939);
- A Német Nemzeti Szocialista Munkás Párt létrejötte és megerősödése, ideológiája és rendszere, 1920 és 1933 között;
- A „végső megoldás” előkészítése: a III. Birodalom lépései a zsidó lakossággal szemben (törvényhozás, elszigetelés, gettóba zárás) 1933 és 1941 között;
- Németország és szövetségesei a II. világháború idején;
- Magyarország, Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia: határmódosítások és a függőség növekedése 1933 és 1944 között;
- Az európai zsidóság legyilkolása – halálos áldozatok és koncentrációs táborok (1941-1944);
- A magyarországi zsidóság helyzete, a törvényhozás és munkatáborok kérdése 1920 és 1944 márciusa között; Magyarország német megszállása;
- A megszállás utáni Magyarország és vezetőinek bevonása a „végső megoldás”-ba: elszigetelés, vagyonek kobzás, gettósítás, deportációk (Auschwitz) 1944 március és 1945 május között;
- Kelet- és Közép-Európa a kommunista időszak idején (1945-1989); Kelet- és Közép-Európa a poszt-kommunista időszakban (1989-től);
- A holokauszt emlékezete napjainkban; Zsidóság és Róma: a közös gyökerek alapján történő emlékezés.

Képzési idő: 1 félév/heti egy óra

Kreditérték: 2 (a közismereti tárgyak tantárgycsoport kreditjeinek terhére)

Óratípus: előadás

Számonkérés: írásbeli teszt

Értékelés: ötfokozatú

Vizsgaanyag: az órák anyaga

Megjegyzés: a tárgy a PPKE bármelyik fakultásán teljesíthető

Ajánlott irodalom

I. A Kar – tudományterület – specifikus órákhoz:

A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai (Szent István Kézikönyvek 2), Budapest 2000. *Acta synodalia sacrosancti concilii oecumenici vaticani secundi*, I-VI. Città del Vaticano 1972. HETÉNYI VARGA, K., *Akiket üldöztek az igazságért. Papi sorsok a horogkereszt és nyilaskereszt árnyékában*, Budapest 1985. HETÉNYI VARGA, K., *Az esztergomi, győri, pécsi, székesfehérvári, szombathelyi, váci, veszprémi, munkácsi (g.k.), eperjesi (g.k.), hajdúdorogi (g.k.) egyházmegyék üldözött papjai* (Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában 1), Abaliget 1992. HÉVIZI, J., *Keréketört jövő? Katolikus társadalomépítés, szociálpolitika. Küzdelem a diktatúrák ellen Székesfehérváron és Budafokon 1930-1970*, Budapest 2011. NAPOLITANO, M.L., *Budapest igazai – A soá és a vatikáni diplomaták*, Budapest 2014. SIMONYI K., *A fizika kultúrtörténete. A kezdetektől a huszadik század végéig*, Budapest 2011.⁵ MEZEI B., *Religion and Revelation after Auschwitz*, New York-London 2013. *Ferenc pápának a keresztények és a zsidóság kapcsolatáról tett megnyilatkozásai* (2013-2015). KRÁNITZ M., *Hidak a vallások felé: Kihívások egy új vallási kapcsolatrendszer előtt*, Budapest 2014. DROGIN, P.N., *Saved from the hand of all who hate us: The Expensio Modorum of Nostra Aetate as a contribution to the uprooting of antisemitism among Christians* (Cardinal Bea Center for Judaic Studies, Pontificia Università Gregoriana), Roma 2015.

II. A történelmi alapozó tematikához:

BRAHAM, R., *A népirtás politikája: A holokauszt Magyarországon*, Budapest 1997. BRAHAM, R., *A holokauszt (válogatott tanulmányok)*, Budapest 2002. BRAHAM, R. (ed.), *The Holocaust in Hungary: Sixty Years Later, 2006* (Jewish Studies), I-VIII. Budapest 2006. BRAHAM, R. – PÓK, A. (ed.), *The Holocaust in Hungary*, Budapest 1987. HOSSZÚ GY., *Utak a holokauszthoz, történetek a holokausztról*, Budapest 2002. CESERANI, D. (ed.), *Genocide and Rescue – The Holocaust in Hungary 1944*, Budapest 1997. *Holokauszt*, in *Kommentár* (2008/3) 3-35. UNGVÁRY T., *Csalódások kora – A „zsidókérdés” magyarországi története*, Budapest 2010. GYURGYÁK J., *A zsidókérdés Magyarországon*, Budapest 2001. DÁVID K., *Soah - Emlékirataim a vézskorszak idejéből*, Budapest 2014.

III. Részletes irodalom a zsidóság, a kereszténység és az antiszemitizmus viszonyának történelmi háttéréhez:

ALBERIGO, G. – KOMONCHAK, J.A., *History of Vatican II. I. Announcing and Preparing Vatican Council II. Toward a New Era in Catholicism. II. The Formation of the Council's Identity. First Period and Intersession. III. The Mature Council. Second Period and Intersession. IV. Church as Communion. Third Period and Intersession. V. The Council and the Transition. The Fourth Period and the End of the Council*, Maryknoll New York – Leuven 1995, 1997, 2000, 2003, 2006. BARON, S. W., *A Social and Religious History of the Jews. Second Edition, Revised and Enlarged*, I-II. Ancient Times. III. Heirs of Rome and Persia. IV. Meeting of East and West. V. Religious Controls and Dissensions. VI. Laws, Homilies, and the Bible. VII. Hebrew Language and Letters. VIII. Philosophy and Science. IX. Under Church and Empire. X. On the Empire's Periphery. XI. Citizen or Alien Conjurer. XII. Economic Catalyst. XIII. Inquisition, Renaissance, and Reformation. XIV. Catholic Restoration and Wars of Religion. XV. *Index to Volumes I-VIII*, New York 1952, 1957, 1958, 1965, 1967, 1970, 1973, 1976, 1980, 1983, 1993. BEA, A. *La chiesa e il popolo ebraico* (Eng. trans.), *The Church and the Jewish People*, New York 1966. BENEDICT XVI (works as Joseph Ratzinger in separate entry), «Address to the Roman Curia», 22 December 2005, AAS 98, n. 1 (2006) 40-53. BOYS, M.C., «Facing History: The Church and Its Teaching on the Death of

Jesus» in CUNNINGHAM, P. A. – SIEVERS, J. – BOYS, M. – HENRIX, H. H. – SVARTVIK, J., *Christ Jesus and the Jewish People Today*, Grand Rapids – Cambridge 2011, 31-63. CARROLL, J., *Constantine's Sword. The Church and the Jews*, Boston – New York 2001. CASEY, T – TAYLOR, J., *Paul's Jewish Matrix*, Rome 2011. CHAZAN, R., *Medieval Stereotypes and Modern Antisemitism*, Berkley – Los Angeles 1997. CONNELLY, J., *From Enemy to Brother. The Revolution in Catholic Teaching on the Jews, 1933-1965*, Cambridge – London 2012. CUNNINGHAM, P., ed., *Pondering the Passion. What's at Stake for Christians and Jews*, Lanham (Maryland) – Oxford 2004. CUNNINGHAM, P., – HOFMANN, N., – SIEVERS, J., ed., *The Catholic Church and the Jewish People. Recent Reflections from Rome*, New York 2007. CUNNINGHAM, P., – SIEVERS, J. – BOYS, M. , HENRIX, H. H. – SVARTVIK, J., ed., *Christ Jesus and the Jewish People Today. New Explorations of Theological Interrelationships*. Grand Rapids – Cambridge 2011. DEMBITZ, L.N., «Synagogue», *JE*, XI, 619-631. FAGGIOLI, M. – TURBANTI, G., ed., *Il concilio inedito. Fonti del Vaticano II*, Bologna 2001. FAGGIOLI, M., *Vatican II: The Battle for Meaning*, New Jersey 2012. FLANNERY, E. H., *The Anguish of the Jews. Twenty-three Centuries of Antisemitism*, New York 1985. FLANNERY, A., ed., *Vatican Council II. The Conciliar and Post Conciliar Documents. New Revised Edition. Volume 1*. Northport, New York – Dublin 2004⁵. GAGER, J. G., *The Origins of Anti-Semitism*, New York 1985. VAN DER HORST, P.W., *Jews and Christians in Their Graeco-Roman Context. Selected Essays on Christianity in Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament*, CXCVI, Tübingen 2006. HOROWITZ, S.R., «The Storyteller in History» in KATZ, S.T. – ROSEN, A., *Elie Wiesel. Jewish Literary, and Moral Perspectives*, Bloomberg (Indiana) 2013. HUSSAR, B., *Quando la nube si alzava. La pace é possibile*. Genova 1996. ISAAC, J., *The Teaching of Contempt. Christian roots of anti-semitism*, New York – Chicago – San Francisco 1964; Francia erediti: *L'enseignement du mépris. Vérité historique et mythes théologiques*, Paris 1968. JACOBS, J., «Crusades», *JE*, IV, 378-379. JACOBS, J., «Yezer ha-ra», *JE*, XII, 601-602. IOHANNES XXIII, Litt. Apost. *Motu Proprio, Appropinquante Concilio. Normae satuntur Concilii Oecumenici Vaticani Secundi celebrandi*, 6 August 1962, AAS 54 (1962) 609-631. IOHANNES PAULUS II, Litt. Apost. *Salvifici Doloris*, 11 February 1984, AAS 76 (1984) 201-250. IOHANNES PAULUS II, Post Synodal Apostolic Exhortation, *Reconciliatio et Paenitentiae*, AAS 77 (1985) 185-275. IOHANNES PAULUS II, Enc. *Dominum et Vivificantem*, 18 May 1986, AAS 78 (1986) 809-900. IOHANNES PAULUS II, «Address to participants in a symposium on the “Roots of Anti-Judaism in the Christian Milieu”», 31 October 1997. *OREWE*, 5 November 1997. KASPER, W., «Anti-Semitism. A wound to be healed». *OREWE* 10 October 2003. KESSLER, E., ed., *A Dictionary of Jewish-Christian Relations*, Cambridge 2005. KREMER, S. L., *Witness Through the Imagination. Ozick, Elman, Cohen, Potok, Singer, Epstein, Bellow, Steiner, Wallant, Malamud. Jewish American Holocaust Literature*, Detroit 1989. LAMDAN, N., – MELLONI, A., *Nostra Aetate. Origins, Promulgation, Impact on Jewish-Catholic Relations. Proceedings of the International Conference, Jerusalem, 30 October – 1 November 2005*, Berlin 2007. LANGMUIR, G. I., *History, Religion, and Antisemitism*, Berkeley 1990. LAQUEUR, W., *The Changing Face of Antisemitism. From Ancient Times to the Present Day*, Oxford – New York 2006. LAURENTIN, R. – NEUNER, J., *The Declaration on the Relation of the Church to Non-Christian Religions*, Vatican II Documents 1966. LEVINE, L.I., *The Ancient Synagogue. The First Thousand Years*, New Haven – London 2005. LINDER, A., *The Jews in Roman Imperial Legislation*, Detroit – Jerusalem 1987. MARCHETTO, A., *Il Concilio Ecumenico Vaticano II. Contrappunto per la sua storia; english trans., The Second Vatican Ecumenical Council. A Counterpoint for the History of the Council*, Scranton 2010. MCGINTY, J. P., *The Genesis of Nostra Aetate's Statement on the Jewish People. A Study of the Development of a Positive Attitude Toward the Jewish People in the Catholic Church in the USA*, Roma 2000. MELLO, A., ed. and trans.,

Rashi di Troyes. Commento al Cantico dei Cantici, Magnano 1997. MELLONI, A., «*Nostra Aetate* and the Discovery in the Sacrament of Otherness» in LAMDAN, N., – MELLONI, A., *Nostra Aetate. Origins, Promulgation, Impact on Jewish-Catholic Relations. Proceedings of the International Conference, Jerusalem, 30 October – 1 November 2005*, Berlin 2007. MOYAERT, M. – POLLEFEY, D., ed., *Never Revoked. “Nostra Aetate an Ongoing Challenge for Jewish-Christian Dialogue*, Leuven – Paris – Dudley, Massachusetts 2010. NEUSNER, J., *Between Time and Eternity. The Essentials of Judaism*, Oregon 1975. NICHOLLS, W., *Christian Antisemitism. A History of Hate*. Northvale – London 1995. OESTERREICHER, J. M., «Declaration on the Relationship of the church to Non-Christian Religions» in VORGRIMLER, H., ed., *Das Zweite Vatikanische Konzil. Dokumente und Kommentare*, 1967 (Eng. trans.), *Commentary on the Documents of Vatican II. Volume III*, New York 1969, 1-155. OESTERREICHER, J. M., *The New Encounter Between Christians and Jews*, New York 1986. PATTERSON, D., *Anti-Semitism and its Metaphysical Origins*, New York 2015. PBC, «We Remember. A Reflection on the Shoah», 16 March 1998. Città del Vaticano 1998. PCRRJ, «Orientations et Suggestions Pour l’Application de la Declaration Conciliaire “Nostra Aetate” (n.4)», AAS 67 (1 December 1974) 73-79 (Eng. trans.), «Guidelines and suggestions for implementing the conciliar declaration “Nostra Aetate” (n.4)», http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/chrstuni/relations-jews-docs/rc_pc_chrstuni_doc_19741201_nostra-aetate_en.html [accessed 24/3/2015]. POLLEFEY, D. – BOLTON, D., «Paul and the Wrath of God: A Hermeneutical Approach to 1 Thess 2,14-16» in CASEY, T – TAYLOR, J., *Paul’s Jewish Matrix*, Rome 2011, 229-258. POLIAKOV, L. *The History of Anti-Semitism. I. From the Time of Christ to the Court of the Jews. II. From Mohammed to the Marranos. III. From Voltaire to Wagner. IV. Suicidal Europe, 1870-1933*, Philadelphia 1975. PRAGER, D. – TELUSHKIN, J., *Why the Jews? The Reasons for Antisemitism*, New York 1983. RICKMAN, G., *Hating the Jews. The rise of antisemitism in the 21st century*, Boston 2012. RILEY-SMITH, J., *The First Crusade and Idea of Crusading*, London – New York 1993. RODDEY, T., *Das Verhältnis der Kirche zu den nichtchristlichen Religionen : die Erklärung "Nostra aetate" des Zweiten Vatikanischen Konzils und ihre Rezeption durch das kirchliche*, Paderborn 2005. ROSENBERG, B. H., - HEUMAN, F. S., ed., *Theological and Halakhic Reflections on the Holocaust*, New York 1992. RUETHER, R. R., *Faith and Fratricide. The Theological Roots of Anti-Semitism*, New York 1974. SAPERSTEIN, M., «A Jewish Response to John T. Pawlikowski and Mary C. Boys» in CUNNINGHAM, P., – SIEVERS, J. – BOYS, M., HENRIX, H. H. – SVARTVIK, J., ed., *Christ Jesus and the Jewish People Today. New Explorations of Theological Interrelationships*. Grand Rapids – Cambridge 2011, 64-76. SHACHAR, I., *The Judensau: A Medieval anti-Jewish Motif and its History*, Bloomington (Indiana) 1974. SINGER, I. – ADLER, C., ed., *The Jewish Encyclopedia. A record of the history, religion, literature, and customs of the Jewish people from the earliest times to the present day*, New York 1901-1909. STEFANI, P., *Chiesa, ebraismo, e altre religioni. Commento alla Nostra Aetate*, Padua 1998. STEMBERGER, G., *Jews and Christians in the Holy Land. Palestine in the Fourth Century*, Edinburgh 2000. STOW, K., *Alienated Minority. The Jews of Medieval Latin Europe*. Cambridge 1992. STRANSKY, T., «The History of Nostra Aetate» in BROOKS, R., *Unanswered Questions. Theological Views of Jewish-Christian Relations*, Indiana 1988. STRANSKY, T., «The Genesis of Nostra Aetate: An Insider’s Story» in LAMDAN, N., – MELLONI, A., *Nostra Aetate. Origins, Promulgation, Impact on Jewish-Catholic Relations. Proceedings of the International Conference, Jerusalem, 30 October – 1 November 2005*, Berlin 2007. WIDOGGER, G., *Jewish-Christian Relations Since the Second World War*, New York 1988. WILLEBRANDS, J., «Il cardinale Agostino Bea: il suo contributo al movimento ecumenico, alla libertà religiosa e all’instaurazione di nuove relazioni con il popolo ebraico» in *Atti del Simposio Card. Agostino Bea: Roma, 16-19 dicembre 1981*, Roma, 1983.

WILLEBRANDS, J., «Christians and Jews. A New Vision» in STACPOOLE, A., ed., *Vatican II Revisited by Those Who Were There*, Minneapolis 1986. ZAGO, M., *La Nostra Aetate e il dialogo interreligioso a vent'anni dal Concilio*, Casale Monferrato 1986.